

У 1911 році відомий історик, етнограф, літератор Дмитро Іванович Еварницький (Яворницький) опублікував у журналі «Исторический вестник» статтю про Миколу Васильовича Закревського. Приводом для статті стала цікава книжкова знахідка. Кількома роками раніше до одного з друзів Еварницького потрапив унікальний екземпляр книги Закревського «Старосветский бандуриста», виданої 1861 року. При розгляді цього примірника виявилось, що він належав самому Закревському та був використаний для підготовки другого видання книги. Після кожного друкованого аркуша було вкладено письмовий папір з рукописними доповненнями та правкою. Наприклад, до вже надрукованих 3 878 прислів'їв та приказок додано ще 630. У середині книги автор вклеїв свій фотопортрет та підписав: «Киевлянин Николай Васильевич Закревский». А наприкінці додав власноруч написаний «Очерк жизни сочинителя».

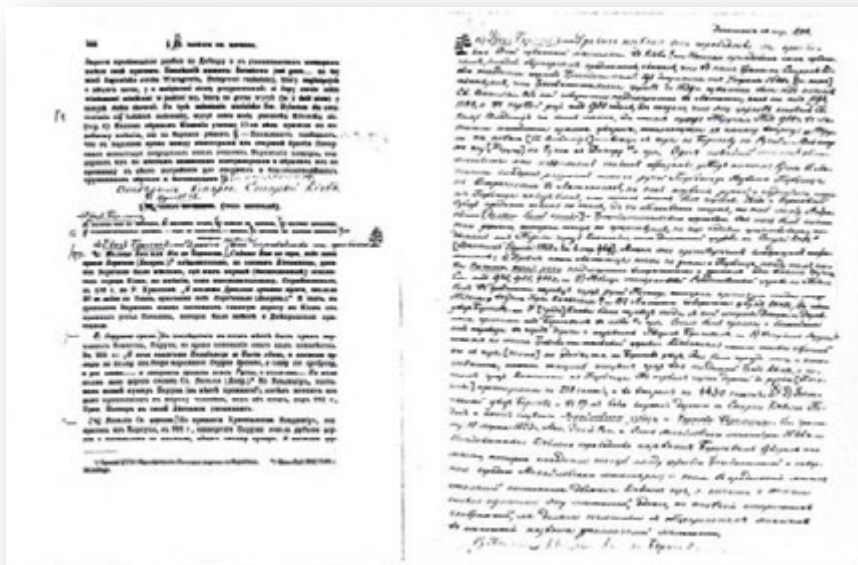
Дмитро Іванович Еварницький

Друге видання книги «Старосветский бандуриста» не відбулося. А унікальний екземпляр перебував у приватних руках і на сьогодні є втраченим. Утім, Еварницький у своїй статті повністю відтворив «Очерк жизни». За змістом він дуже близький до «Послесловия», яке Закревський помістив у другому томі «Описания Киева» (1868).

Проте цікаво, що не лише автобіографічний текст Миколи Васильовича зближує обидві його книги. Спільним є підхід Закревського до своїх праць, його вимогливість до них, прагнення не зупинятися на досягнутих результатах, удосконалювати, виправляти, доповнювати.

Судити про це дозволяє ще одна унікальна книга, цього разу – авторський примірник двотомного «Описания Киева» 1868 року, який зберігся і міститься в книжковому зібранні Національного історичного музею України. За вже відомим нам принципом, виправленнями покреслені всі надруковані аркуші, а між ними вкладено папір з великими вставками та

доповненнями. І саме так ця віддана рідному місту людина працювала все своє життя для розвитку киевознавства.

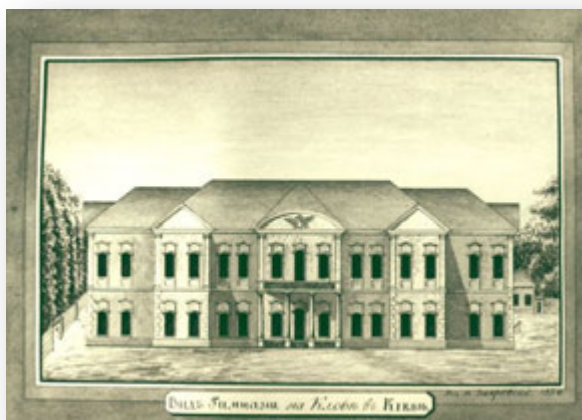

Сторінка «Описания Киева» 1868 р.

та аркуш рукописного доповнення до тексту

Світлина зі статті М. Варшавської та Л. Федорової (див. список джерел та літератури), незважаючи на недостатню якість, дає уявлення про обсяг доданих матеріалів

Нагадаємо, що Микола Закревський ще в гімназійні роки почав збирати історичні відомості про Київ, робив замальовки пам'ятних місць, вивчав літературу, співпрацював з Максимом Берлинським, коли той описував речі зі скарбу, знайденого 1824 року біля Михайлівського монастиря.

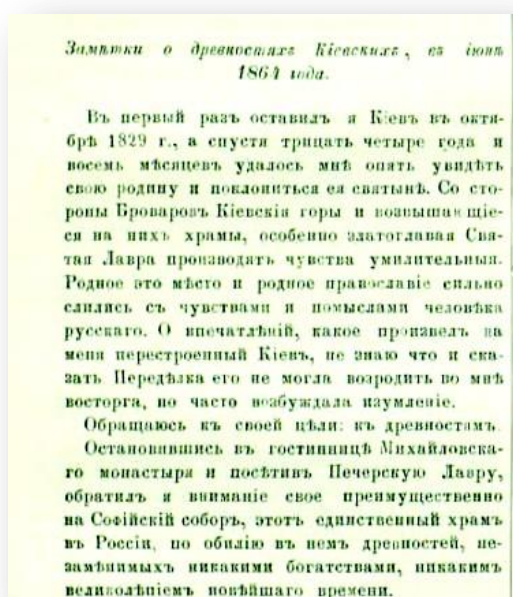

Київська гімназія.

Малюнок М. Закревського. 1836 р.

Хоча тоді ж, у 1820-х роках, юнак виїхав з рідного міста, ця робота ніколи не припинялася. І вже 1836 року в Ревелі він видав «Очерк истории города Киева», брошуру на 68 сторінках. Але це була лише перша проба.

Через десять років у Закревського був готовий рукопис нової книги – «Летопись и описание Киева», з доданими до неї малюнками та планами, зробленими автором. Доля книги була складною, видати майже 300-сторінкову «Летопись» вдалося лише 1858 року. Утім, на цьому робота, звісно, не завершилася. Закревський продовжував доповнювати матеріал, маючи на увазі нове видання.

У 1864 році він відвідав рідне місто. Ця зустріч із Києвом була не лише душевною потребою, а й важливим етапом роботи над книгою про історію та пам'ятки міста. Микола Васильович відразу після поїздки написав статтю, де повідомив цікаві деталі свого перебування на батьківщині. Він назвав статтю «Заметка о древностях Киевских, в июле 1864 года» і віддав її до першого збірника нещодавно створеного московського Товариства

Початок статті

М. Закревського про перебування в Києві в 1864 р.

давньоруського мистецтва при публічному музеї. (Видати збірник вдалося 1866 року.)

Він розповів у цій статті, що залишив Київ у жовтні 1829 року і лише через тридцять чотири роки та вісім місяців (!) йому вдалося «опять увидеть свою родину и поклониться ее святыне». Панорама київських гір, Свята лавра, якими милувався при під'їзді з боку Броварів, як завжди, вікликали почуття «умилительные». Водночас він був засмучений тими змінами в місті, які знищили багато залишків давнини.

Вид на Печерську лавру.

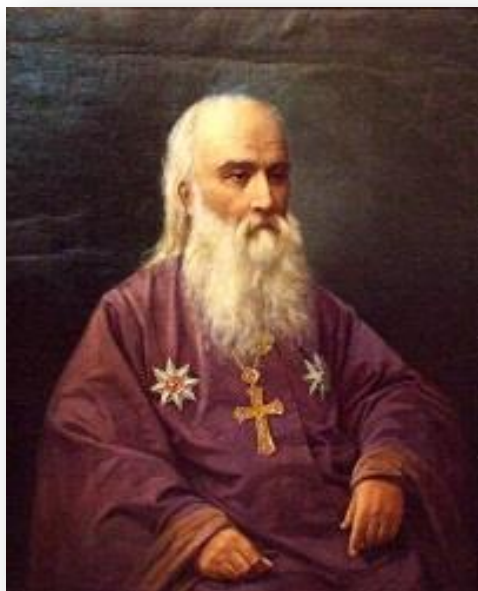
Малюнок М. Закревського. 1838 р.

Микола Васильович зупинився на подвір'ї Михайлівського монастиря, відвідав Лавру, але основну увагу зосередив на Софійському соборі, оскільки вважав його неповторним за чисельністю старожитностей, «незаменимых никакими богатствами, никаким великолепием новейшего времени».

Київське освічене духовенство привітно поставилося до Закревського, допомагаючи йому в роботі. Він із вдячністю згадував ключаря Софійського собору Миколу Яковича Оглобліна, кафедрального протоієрея Петра Гавриловича Лебединцева. До речі, з Лебединцевим згодом почалося важливе листування, яке утворює змістовний джерельний діалог зі статтею, про яку йдеться. Зокрема, цікаво порівняти, як викладено причини невдалих спроб реставрації софійських фресок у статті (без вказівки на «людський фактор») та в листуванні (відвертіше, з оцінкою недосконалого рівня реставраторів).

Як зазначав Закревський, обох кореспондентів об'єднувала «общая любовь к древностям Киева». У листах до Лебединцева Микола Васильович

переказував вітання іншим шанувальникам історії міста – начальнику типографії Печерської лаври отцю Лаврентію, історику Михайлу Максимовичу, київським знайомим, коло яких розширилося.

Кафедральний протоієрей Софійського собору Петро Гаврилович Лебединцев

Відбулося знайомство Закревського з ректором Київського університету Миколою Дмитровичем Іванішевим. І навіть обговорювалося питання про можливість роботи Закревського зберігачем університетського Музею старожитностей, але реалізувати цю ідею не вдалося.

Перебуваючи в Києві, Микола Васильович насамперед зосередився на копіюванні софійських фресок, водночас збираючи інформацію про них для книги. Але, усвідомлюючи, що повніші відомості з цього предмета має протоієрей Лебединцев, він у листі від 5 серпня 1864 року просив: «<...> изготовьте поскорее обстоятельную статью о киевских фресках, она была бы весьма кстати».

У цьому ж листі він виклав ще прохання скопіювати в Михайлівському монастирі напис на надгробку Кирила Куницького, повідомивши цікаві подробиці про біографію колишнього настоятеля монастиря (1828-1835), вікарія київського митрополита.

У березні 1865 року Закревський повідомляв Лебединцеву, що хворів на тривалу застуду, утім, «прилежно сижу за переделкою мого “Описания Киева”». На цей час була завершена перша частина книги – «Літопис». Нарешті 1866 року питання щодо видання «Описания Киева» було вирішено завдяки Археологічному товариству та особисто графу Олексію Сергійовичу Уварову. Виділяючи гроші на публікацію книги, Уваров хотів отримати для неї ілюстрації гарної якості. Зображення Сементовського його не задовольнили, і Закревський через Лебединцева просив попередньо дізнатися, чи може виготовити необхідні зображення київський фотограф полковник Дмитро Гаврилович Біркін. Наразі питання про контакти з одним з перших фотографів Києва залишається відкритим. Проте не виключено, що інтерес Археологічного товариства до його робіт укотре спрямував об'єктив Біркіна на київські пам'ятки.

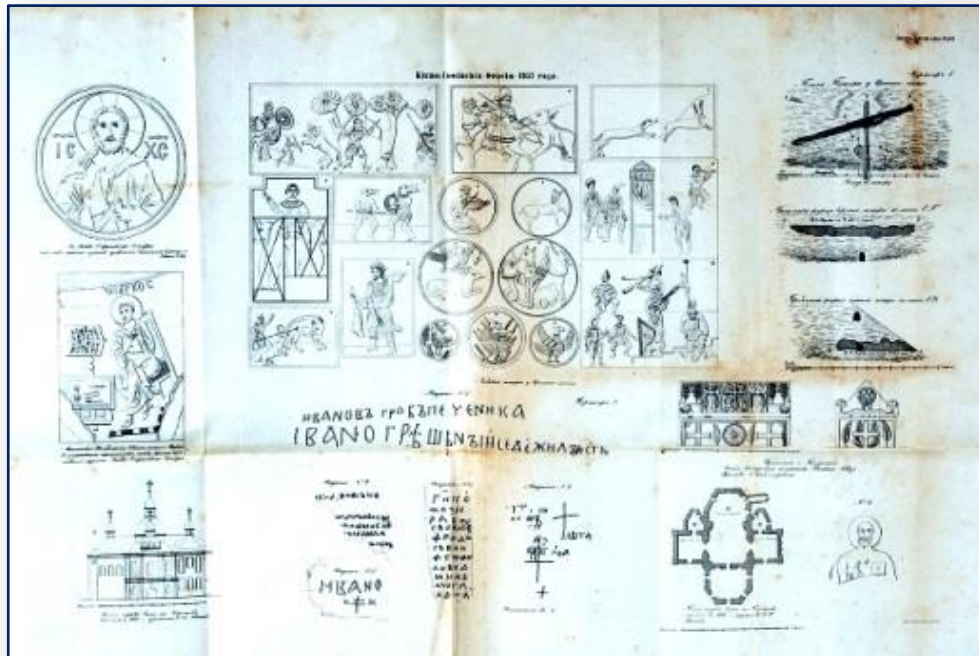

Софійський собор. Світлина Д. Біркіна.

З альбому 1872 р.

Отримавши підтримку Уварова, Закревський з посиленою енергією накинувся на завершення роботи. У квітні-травні 1866 року на нього чекала

поїздка в Петербург для занять в Археологічній комісії, публічній бібліотеці та в архіві Головного штабу – «*всё для своего Киева*». На цей час уже розпочалося друкування тексту та готувалося близько 200 малюнків.

*Аркуш з малюнками М. Закревського
до «Описания Киева»*

Завантажений власною роботою, що, як видавалося, вийшла на фінішну пряму, Закревський не збирався зупинитися. Він «ловить» останні публікації про історію та пам'ятки Києва, додає нові відомості в книгу, полемізує з авторами. Натрапивши в одній з газет на статтю про київські розкопки 1832 року і нібито знайдені тоді хрест апостола Андрія Первозваного та Хрестовоздвиженську церкву, Микола Васильович відгукнувся на неї в 1865 році власною публікацією в «Киевских епархиальных ведомостях». Прикметно, що, спростовуючи версію газетної статті, Закревський використав кілька цитат із щоденника археолога-любителя Кіндрата Лохвицького. Отже, під час візиту до Києва 1864 року хтось ознайомив

Закревського з рукописом цього унікального документа, та історик не залишив його поза увагою. До недавнього часу ці кілька цитат, наведені Закревським, були єдиним випадком використання щоденника людини, яка розкопала Золоті ворота.

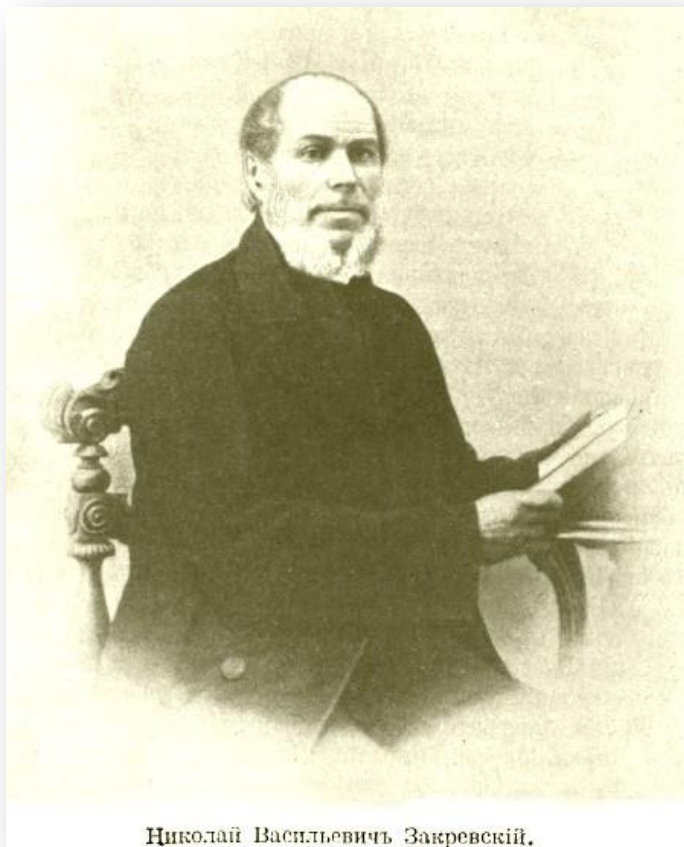

Золоті ворота. Світлина Д. Біркіна.

З альбому 1872 р.

У листі від 24 серпня 1866 року Закревський звернув увагу Лебединцева на «куриозную» статтю Михайла Олександровича Максимовича в «Киевских епархиальных ведомостях». У статті йшлося про історичну топографію Києва – місце церкви Святого Андрія, про Хрестовоздвиженську церкву, про Копирів кінець та ін. Максимович у статті

полемізував із Закревським. Микола Васильович встиг підготувати та викласти свою відповідь в «Описании Киева». Він досить гостро дав відсіч опонентам. Часом здається, що деякі висловлювання Закревського подолали норми етики та правила логіки. Іноді відчувається, як бажання неодмінно відстояти власну версію підштовхувало до емоційної риторики замість наукових аргументів. Сподіваємося, майбутні біографи Миколи Закревського звернуть увагу на те, як і чому формувалися особливості його позиції в дискусіях, якої еволюції зазнали рефлексії людини, яка пристрасно захоплювалась історією міста, щодо власних досягнень на теренах києвознавства.

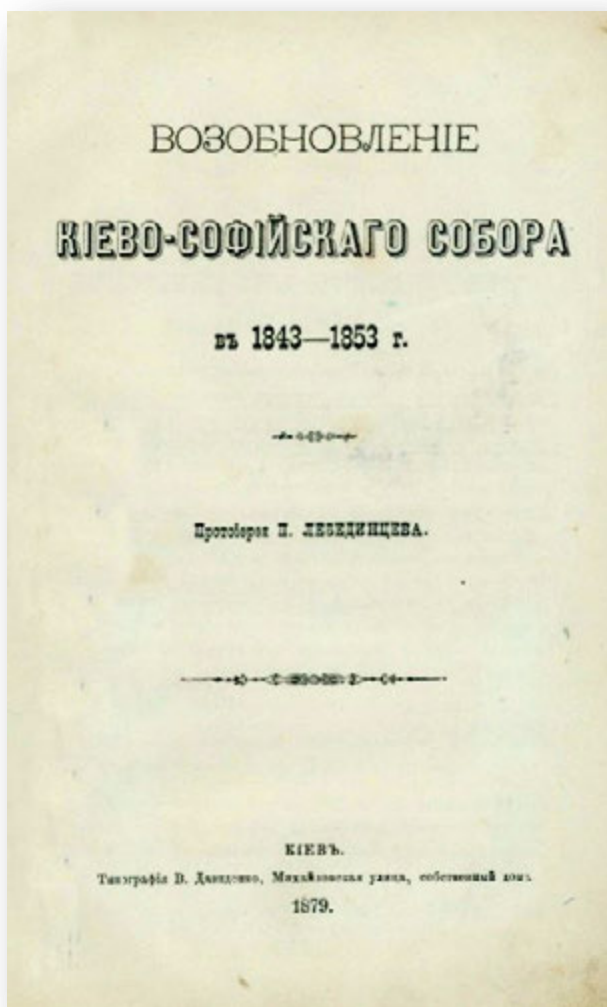

Николай Васильевич Закревский.

*Світлина М. Закревського,
надрукована
в статті Д. Еварницького*

У розпал своєї едиційної епопеї, у серпні 1866 року, Закревський пам'ятав про бажану статтю Лебединцева про софійські фрески та наполегливо переконував протоієрея, що той давно міг би «что-либо дельное» написати для публікації в збірнику Археологічного товариства. Не виключено, що саме ця наполегливість Миколи Васильовича відіграла свою

позитивну роль, і Лебединцев написав брошуру «Возобновление Киево-Софийского собора в 1843–1853 г.» на архівних матеріалах Софійського собору та Св. Синоду. Щоправда, видання здійснилося аж у 1879 році.

*Титульна сторінка праці
П. Лебединцева. 1879 р.*

На той час усі любителі історії Києва вже могли користуватися двотомним виданням книги, яка стала настільною для наступних поколінь дослідників – 1868 року було надруковано «Описание Киева». Як ми вже знаємо, «києвлянин Николай Васильевич Закревский» невтомно продовжував збирати незліченні матеріали до історії рідного міста.

Київ і киевознавці у неоплатному боргу перед Закревським. Активно використовуючи його праці, вони ще не дослідили його діяльність на належному науковому рівні, значні лакуни залишаються і в біографіч-

ному «тексті», не проаналізовано навіть його Magnum Opus – «Описание Киева». Про необхідність такої роботи красномовно свідчить, наприклад, розвідка археолога Віталія Козюби «Плани-реконструкції давнього Києва Миколи Закревського» (розміщена на сайті Музею історії Десятинної церкви http://mdch.kyiv.ua/sites/default/files/public/pdf/20250710_01o.pdf).

Уважне професійне (а отже, не позбавлене критичного аналізу) дослідження праць Закревського сьогодні є вкрай актуальним завданням.

Київлянинъ
Николайъ Васильевичъ
Закревскій.

Джерела та література

Артамонова, С., Ковалинский, В. 2005. Юбилей Николая Закревского. *Купола*, 2, с. 69–73.

Варшавська, М., Федорова, Л. 1997. «До готової колоди добре вогонь підкладати». *Київська старовина*, 5, с. 41–71.

Закревский, Н. В. 1866. Заметки о древностях киевских, в 1864 году. *Сборник, изданный Обществом древне-русского искусства при Московском публичном музее, на 1866 год*, 1, с. 146–148.

[Закревский, Н. В.] 1865. Что достоверно в известии о кресте, устроенном г. Лохвицким в 1832 г. и внесенном г. Должиковым в киево-андреевскую церковь в 1864 году? *Киевские епархиальные ведомости*, 8, с. 330–337.

Лебединцев, П. Г. 1879. *Возобновление Киево-Софийского собора в 1843–1853 гг.* Киев.

Письма Н. В. Закревского к протоиерею П. Г. Лебединцеву. 1902. *Киевская старина*, 7/8, с. 77–94.

Эварницкий, Д. И. 1911. К биографии малороссийского этнографа Н. В. Закревского: 1805–1871. *Исторический вестник*, т. СХХIV, с. 211–217.

Тетяна Ананьєва
провідний науковий співробітник
науково-дослідного відділу
історико-археологічних досліджень
Музею історії Десятинної церкви